

УДК 398.81:[323.27(477-25)“2013/2014”]:82-051Т.Шевченко

Образ Тараса Шевченка в революційному фольклорі київського Майдану

Роман ЛИХОГРАЙ

Асистент кафедри фольклористики Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64
e-mail: yellow_arrow@ukr.net

У статті проаналізовано вплив особистості та творчості Т. Шевченка на фольклор Революції Гідності, яка відбулася на зламі 2013–2014 рр. Розглянуто використання візуальних і вербальних текстів видатного поета під час акцій протесту, міфологізацію постаті великого Кобзаря. На думку автора, Революція Гідності почалася у Києві з Т. Шевченка, що розмістився на фасаді першої захопленої адміністративної будівлі Київської міськради, ним же і завершилась – дерев'яна скульптура поета з'явилася на Майдані після сумної, омитою кров'ю патріотів, перемоги. Але, схоже, що Т. Шевченко як справжній епічний герой знову повернеться, коли українському народу загрожуватиме небезпека і поневолення.

Ключові слова: Тарас Шевченко, революційний фольклор, символіка, тоталітарний режим, патріотизм, візуалізація.

Упродовж усього періоду останніх революційних подій в Україні активісти Майдану ідентифікували свою боротьбу не лише у руслі філософсько-моральному – справедливості з несправедливістю, свободи з неволею, правди та кривди, а й у соціальному та культурному. Бо йшлося, зокрема, про зіткнення патріотизму та просвітництва у середовищі свідомих верств суспільства із невіглаством напівкримінальних люмпенів, продажністю та корупцією так званих еліт. Представники Майдану не могли зрозуміти мотивації своїх візаві, що підтримували відверто тоталітарний режим, як не міг і Т. Шевченко осягнути багатьох своїх сучасників, пишучи:

О люди! люди небораки!
Нащо здалися вам царі?
Нащо здалися вам псарі?
Ви ж таки люди, не собаки!

Не змінилося практично нічого і за майже сто сімдесят років від часу написання поетового “Послання”, в якому до тодішніх гетьманів, “синів сердешної України”, що “чваняться” поміж собою, Т. Шевченко звертається, як звертався б і сьогодні до їх нинішніх “наступників”: “Раби, підніжки, грязь Москви, Варшавське сміття – ваші пани...”

Недарма події на Майдані отримали ще й назву Революції Гідності. Неодноразово наголошувалося на освіченості так званих “екстремістів”, їх високому моральному духові. Саме на боці Майдану виступила українська інтелігенція та митці: літератори, художники, музиканти. Вони, здавалося б, і мали залучити під прапори революції своїх великих попередників. Але образ Т. Шевченка став тією постаттю,

навколо якого об'єдналися не лише митці, а й усі учасники Майдану. Це й не дивно, адже він, як геній із пророчим одаруванням, втілював позитивні полюси всіх згаданих вище антагоністичних пар.

Найбільш часто вживаним лозунгом Майдану стало *“Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!”* з Шевченкового *“Кавказу”* (Кольорова вставка, 11). Символічно, що перший загиблий активіст – етнічний вірменин Сергій Нігоян – саме уривки з *«Кавказу»* прочитав на відео незадовго до смерті. Поема Т. Шевченка давно стала символом нескореності та свободолюбства. Коли лідер горян Шаміль перебував у Києві, українські студенти кидали до його екіпажу листівки з *“Кавказом”*. Свобода як найвища цінність постає у наступних рядках після популярного заклику, але *“читається”* у діях активістів:

Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!
Чурек і сакля – все твоє,
Воно не прошене, не дане,
Ніхто й не возьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
А в нас!.. На те письменні ми,
Читаєм Божії глаголи!..
І од глибокої тюрми
Та до високого престола –
Усі ми в золоті і голі.

Як не згадати тут і про *“золоті батони”* та несмак мастків українських можновладців.

Але прості українці на Майдані не стають європейськими прохачами (як це намагалися представити провладні інститути), навпаки – наголошують на відмові від чужих матеріальних благ на користь свободи зі своїм чесно заробленим *“шматком хліба”*. Бо *“в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля”*. Більшість активістів після побиття студентів під стелою Незалежності зізнаються, що вийшли на Майдан не так за входження до об'єднаної Європи, як за гідне і справедливе життя у своїй державі, що вони уже не *“моголи”* (як скаже німець), а знають: *“Чиї сини? Яких батьків? Ким? За що закуті?”*

Шевченків заклик до боротьби найчастіше починає лунати уже після перших зіткнень із міліцією, тому візуально його доповнюють такі символи революції, як барикади та шини (15). На одному малюнку поет сам несе на передову шину (13), на іншому – озброєний битогою, стоїть у будівельній касці (21), фактично постає в образі бійця самооборони (дуже подібного на Нігояна). Сама ж самооборона у відповідь поміщає портрет Т. Шевченка на своїх щитах (18). І хоч вербальним рядом малюнок переважно не супроводжується, проте відверто натякає на Шевченкових гайдамаків. Бійці самооборони, відкидаючи звинувачення в тероризмі, неначе говорять словами поета:

Брешеш, людоморе!
За святу правду-волю,
Розбойник не стане,
Не розкує закований
У вапі кайдани
Народ темний, не заріже
Лукавого сина,
Не розіб'є живе серце
За свою країну.

Чорні прапори активістів Майдану вже словесно були доповнені завершальною цитатою цього ж вірша: *"І повіє огонь новий з Холодного яру"*. Проте їхнє прагнення до миру, а не до війни та розрухи символізує білий голуб (20).

На фоні шин на Майдані був репрезентований і більш радикальний Т. Шевченко – із кулеметом у руках (16). Тут *"у кадрі"* помітно ще й куполи церкви, які асоціюються з невід'ємною постаттю Господа у поезії письменника, нагадують, що і в нього *"за дверима стояла сокира"*, і знову відсилають до слів *"вам Бог помагає"*. Містично помагає революціонерам і сам Т. Шевченко – у вогняних відблисках боїв на вулиці Грушевського хтось помічає образ поета фактично на найнебезпечнішому місці передової – біля арки стадіону *"Динамо"* (14). На закопченій від стіни вогню та чорного диму вулиці згадують *"Гамалію"*, що звільняв невольників. *"Огонь запеклих не пече"*, – читаємо у Т. Шевченка. Поета (17, 23) зображено у хустинці для захисту від диму, поруч – перехрещені пляшки з коктейлем Молотова. Вогонь у поезії Т. Шевченка зустрічається дуже часто. Коли 19 січня спецпризначенці МВС вперше застосували водомети, активісти підбадьорювали одне одного викриками, що на Водохреща вода тільки на користь. У дохристиянських же уявленнях багатьох народів зіткнення чи поєднання вогню і води давало нове життя, народжувало чи перероджувало новий світ. Нову Україну мали народити і зіткнення на Майдані. Україну, де за Т. Шевченком:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.

Ці слова перегукуються із *"Заповітом"* поета, що також часто звучав під час протестів:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою, злою кров'ю
Волю окропіте (22).

За ці слова за законом депутатів Колесніченка-Олійника, що й став приводом для загострення протистоянь, активісти жартома закидали українському класику клеймо *"екстреміст"* та три роки тюрми (1).

Не оминає своєю присутністю Т. Шевченко і іншу символічну подію революції – знищення пам'ятника Леніну. Поет з українським прапором у руках та словами *"Nasta la vista, Lenin"* скидає з постаменту кривавого вождя світового пролетаріату (3). Загалом український стяг (чи герб) супроводжує майже всі зображення Т. Шевченка. Якщо ж прапор відсутній, то його заміняє синьо-жовта чи червоно-чорна кольорова гама. У такій гамі український геній постає в образі супергероя масової культури – борця зі злом та несправедливістю, захисника слабких і скривджених (19). На зразок емблеми супермена з англійською літерою *"S"* у поета появляється своя – через поєднання кириличних *"Т"* і *"Ш"*. Повстанські ж кольори, окрім згаданого вже *"Огонь запеклих не пече"*, фігурують на *"зображеннях-перевтіленнях"* Т. Шевченка у символ революційної боротьби – Че Гевару (10, 12). При цьому написання прізвища класика також змінюється на *"She Vchenko"* або просто *"SHE"*, що співзвучно з *"Че"*.

Не можна було і більш влучно описати соціальні передумовини революції, ніж це зробив письменник. Особливо актуальним ставав вербальний ряд поета на фоні сучасних реалій: *"У нас навчіться!.. В нас дери, Дери та дай, І просто в рай"*, – закликав він у формі співробітника ДАІ з жезлом (5). На контрасті поруч поставало зубожіле і деградоване українське село:

У тім хорошому селі
 Чорніше чорної землі
 Блукають люди; повсихали
 Сади зелені, погнили
 Біленькі хати, повалялись,
 Стави бур'яном поросли" (4).

Сумно дорікає Т. Шевченко і тим, що пішли за чужими пророками та цінностями, забувши своє; тим, хто *"всі мови слов'янського люду – Всі знаєте. А своєї Дастьбі... Колись будем"*. Так Т. Шевченко-будист просвічує у позі лотоса своїх співвітчизників:

Просвітились! Та ще й хочем
 Других просвітити,
 Сонце правди показати
 Сліпим, бачиш, дітям!.." (6).

Цікаво, що у переважній більшості візуалізацій Т. Шевченка зображено зрілим чоловіком, який пройшов заслання і муштру та знає ціну свободи. Попри юний вік багатьох активістів Майдану поет не асоціюється у них з молодим петербурзьким денді, іпостась якого нам активно намагаються додатково прищепити зараз. Виняток становлять ті зображення, які пов'язують зі святкуванням 200-річчя від дня народження класика ("брендом" якого став портрет саме молодого письменника з цифрою) – як привітання з ювілеєм на фоні бойових феєрверків, вогнів і диму, організованих шанувальниками Шевченка на протигагу нудним офіційним заходам ("3 Днем народження, Тарасе! Шевченківські дні в Україні" (9)). Але навіть у таких випадках риторика цитат, звісно, не змінюється – свобода лишається у них найвищою цінністю: *"Не вмирає душа наша, не вмирає воля"* (8).

Револуція почалася із Т. Шевченка, що розмістився на фасаді першої захопленої адміністративної будівлі – КМДА (2), ним же і завершилася – дерев'яна скульптура поета повилася на Майдані після сумної, омитою кров'ю патріотів, перемоги (7). Але, схоже, що він, як справжній епічний герой, знову повернеться, коли його народу загрожуватиме небезпека і поневолення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький Сашко. "Екстреміст" Тарас Шевченко на Євромайдані. [Інформаційний ресурс] Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/21375/>
2. Художник и революция: арт-объекты Евромайдана. [Інформаційний ресурс] Режим доступу: <http://krewatik.blogspot.com/2013/12/art-obekty-evromajdana.html>
3. Шевченко на барикадах. [Інформаційний ресурс] Режим доступу: http://espresso.tv/article/2014/03/09/shevchenko_na_barykadakh

Image of Taras Shevchenko in Revolutionary Folklore of Kyiv Maidan

Roman LYKHONRAI

The article analyses the influence of Taras Shevchenko's personality and creative work on the folklore of Dignity Revolution taking place at the turn of 2013–2014 years. Using visual and verbal texts of the outstanding poet during protest actions, mythologization of the personality of the Great Kobzar is considered. In the opinion of the author the Revolution of Dignity began in Kyiv from Taras Shevchenko, located on the façade of the first occupied administrative building of Kyiv City Council, and ended with him – wooden sculpture of the poet appeared in Maidan after the victory,

wistful and steeped in blood of patriots. However, it is likely that Taras Shevchenko as a real epic hero will come back again when the Ukrainian people are threatened with danger and oppression.

Key words: Taras Shevchenko, revolutionary folklore, symbolics, totalitarian regime, patriotism, visualization.

Образ Тараса Шевченко в революційному фольклорі київського Майдана

Роман ЛЫХОГРАЙ

В статтю проаналізовано вплив особистості і творчості Т. Шевченка на фольклор Революції Достоїнства, яка відбулася на рубежі 2013-2014 гг. Розглянуто використання візуальних і вербальних текстів видатного поета в теченні акцій протеста, виявлені аспекти міфологізації фігури великого Кобзаря. По мнению автора, Революція Достоїнства почалася в Києві з Т. Шевченка, зображення якого було розміщено на фасаді першого захопленого адміністративного будівлі Київського горсовета, ім же і завершилась – дерев'яна скульптура поета з'явилася на Майдані після печальної, омитої кров'ю патріотів перемоги. Однак представляється, що Т. Шевченко, як справжній епічний герой, знову повернеться, коли українському народу буде загрожувати небезпека і поневолення.

Ключові слова: Тарас Шевченко, революційний фольклор, символіка, тоталітарний режим, патріотизм, візуалізація.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2014

Прийнята до друку 26.04.2014

Нові книги

Барабаш-Ревак О. Мовний образ парубка в українських фольклорних і етнографічних текстах. – Львів: ЛА "Піраміда", 2013. – 364 с.

У монографії досліджено мовний образ парубка як фрагмент української національно-мовної картини світу. Розглянуто теоретичні аспекти аналізу й реконструкції мовних картин світу. Здійснено наукову інтерпретацію семантики мовних засобів у фольклорних і етнографічних текстах, які позначають різні аспекти та складники мовного образу парубка. Крім того, проаналізовано значення вербально виражених культурологічних елементів і змодельовано типовий стереотип молодого неодруженого чоловіка в українській мовній картині світу.

Дронь К. Міфологізм у художній прозі Івана Франка. – К.: Наукова думка, 2013. – 240 с.

У праці здійснено комплексне дослідження теми міфологізму у науковому та художньому дискурсах Івана Франка. Вперше розкрито сутність Франкового потрактування генези, природи і функцій первісних міфів, з'ясовано місце та роль міфології в етнокulturологічній концепції вченого, визначено джерела, форми, основні варіанти й міру вияву міфологізму в художній прозі письменника. Проведено всебічний семантико-функціональний аналіз багатогранної міфопоетики основних стихій природи, а також міфогенної та міфологічно маркованої часо-просторової топіки як чільних складових поетикальної (тематичної і, вужче, імагологічної) системи літератора.

